

Ti

10.1 Indledning

Mentalbevidstheden har fire hovedarter, tilsvarende molekylearterne 47:4-7. Majoriteten af mennesker er i færd med at aktivere 47:6, principstænkningen. Knap påbegyndt er aktivering af 47:5, perspektivtænkningen. Også minoriteten på kulturstadiet lader sig ofte nøje med en meget mangelfuld udvikling af denne nyttige tænkning. Det vil dette afsnit i nogen grad råde bod på med praktiske anvisninger.

Som vi skal se, er det formålstjenligt at inddele mentalbevidstheden i
det lavere mentale, 47:6,7, og
det højere mentale, 47:4,5.

Det lavere mentale er emotionalstadiets mentalitet, det intellekt der har svært ved at hævde sig mod det emotionale og derfor oftest bliver dets tjener i stedet for dets herre, intelligensen i arbejde på at tilgodese emotionale begær og rationalisere emotionale vurderinger.

Eksempler er kollektivt: ideologier, dogmer, konventioner; individuelt: vor personlige verdens- og livsanskuelse.

Det højere mentale er mentalstadiets (humanitetsstadiets) mentalitet, det intellekt der kan frigøre sig fra afhængigheden af følelse og fantasi; som derfor er det mere effektive mentale. Vi kan klare os i det fysiske liv med det lavere mentale. Hvis vort mål er at skaffe os udelukkende fysisk og emotional tilfredsstillelse, så behøver vi ikke højere intellektuel kapacitet end 47:6. Det er først når vi begynder at interessere os for livet som problem, for verdens- og livsanskuelsesspørgsmålene, at vi behøver en mere effektiv tænkning.

Denne højere slags tænkning har sin betydning ikke kun for at løse teoretiske kundskabsproblemer. Dens største værdi ligger faktisk i, at det er vort redskab til at løse praktiske problemer, til analyse af og befrielse fra individuelle og kollektive begrænsninger og lidelser.

I denne afdeling skal perspektivtænkningen nærmere beskrives, dels gennem dens metoder og typiske indsigter, dels gennem at kontrasteres til det emotionalt mentale.

10.2 Emotionalisme

Menneskets normale tænkning er kun undtagelsesvis bestemt af virkeligheden. Også når det ligger i dets egen interesse først og fremmest at lægge mærke til det saglige, har det svært netop ved dette. For det meste er det offer for følelsetænkningen, og jo mere tankerne drejer sig om personlige og menneskelige ting, desto mere gør det emotionale sig gældende.

Dermed være ikke sagt at følelser skulle være noget dårligt. Tværtimod behøver vi følelser af attraherende kraft, hvilke kan drive os til handling og tænde vor længsel efter idealerne. Men det er også mod de fysiske handlingers verden vi bør rette vore følelser, ikke mod tankens verden. Så snart følelsen får noget at skulle have sagt i tankens verden, bliver resultatet altid på en eller anden måde vildledende.

Følelsen i tankens verden, følelsen som styre- og udvælgelsesinstrument for tanken, følelsen som erstatning for den klare tanke, kaldes emotionalisme. Følgende tendenser kendetegner emotionalisme.

Mest betegnende er tendensen til at gøre alt til et spørgsmål om følelsens attraktion eller repulsion. Denne tendens vil sortere alt, virkelige ting, mennesker, hændelser, udtalelser, ideer i hver deres skuffe: "jeg synes om det" eller "jeg synes ikke om det". Dette sker for det meste ubevidst. Efter at noget har fået sin emotionalt positive eller negative karakter, farver denne alle følgende indtryk, sådan at vore anskuelser om vedkommende ting eller mennesker alle får samme tendens: negativ eller positiv. Det er derfor at skurken altid må tage fejl og gøre fejl og heltene altid må ha' ret og gøre ret. Det er derfor at forskellige mennesker, med negativ eller

positiv forudfattet mening, tenderer at vurdere samme handling eller karaktertræk forskelligt, sådan at det samme menneske opfattes af den ene som "unaturlig" og af den anden som "sjælfuld", af den ene som "ubehersket" og af den anden som "spontan". Tendensen får os til at overdrive eller bagatellisere det vi opfatter som attraktivt eller repellerende, afhængig af om vi selv er positivt eller negativt indstillet.

Tendensen at reagere med attraktion eller repulsion kvæler let de tilløb der kan findes til mental opfattelse. "Følelsen gør blind." Upersonlig, saglig kritik tages personligt og negativt og budskabet går tabt.

Et stort problem er emotionaliseringen af begreber. For at kunne meddele os til hinanden må vi anvende ord. Ordene er stort set fælles for alle. Begreberne derimod, de ideer eller forestillinger som ordene tjener som udtryk for, er langt fra fælles ejendom. At et begreb er blevet emotionaliseret indebærer, at mennesket ikke har formået at opfatte dets tankeindhold men har erstattet dette med en dominerende positiv eller negativ følelse, der derefter knyttes til ordet. Mange ord, eksempelvis i politikerens vokabular, vækker hos mange mennesker overvejende emotionale associationer – positive eller negative – og når de siden selv bruger ordene, udtrykker de fremfor alt deres egne personlige følelser der er forbundne med dem. Ordene "demokrati" og "fascisme" må tjene som eksempel.

Typisk er derfor også subjektivismen, oftest ubevidst, ind imellem bevidst, indrømmet og alligevel dyrket. Selv hvor uimodsigelige fakta peger i en anden retning, kan følelsetænkningen sige "ja, men sådan oplever jeg det ikke." Begæret efter en varmende tro, driften efter at blive en del af kollektivets masseføling, kravet om at være hengiven og fuldkommen loyal mod en lære eller ledere er alle uforenelige med stræben efter et objektivt og afbalanceret syn.

Det er et udviklingsarbejde for mennesket at lære at sortere mellem sine følelser sådan, at det kan føle fællesskab med mennesker uden at behøve at dele deres opfattelser, ja til og med kunne indse fejl og mangler i anskuelserne og alligevel beholde den positive indstilling til menneskene.

Så længe mennesket befinder sig på emotionalstadiet, blander det sag og person sammen. På civilisationsstadiet bliver det mest negativt: det reagerer negativt på et menneske og så bliver den persons anskuelser, kunnen, motiver etc. lige så lidt værd. På kulturstadiet stræber mennesket efter at se positivt på menneskene. Inden det på humanitetsstadiet når balance i synsmåden, har det derfor svært ved at se saglige fejl i andres tænkning, thi det kalder det "at være negativ". "Vidunderlige mennesker" (helgentyper etc.) ophøjer det gerne til ufejlbarlige autoriteter i saglige spørgsmål.

Emotionaliteten har en iboende tendens til at reagere med absolutte yderligheder uden mellemtilstande. Når noget er godt, vil man lukke øjnene for det negative som må findes, den begrænsning som trods alt fortsat er der. Når noget er dårligt, har man svært ved at se det positive som alligevel altid findes deri, sagens funktion i et større sammenhæng. Denne absolutificering sker i halv bevidsthed om, at såfremt bare noget erkendes af det der tilhører den modsatte tendens, findes risikoen for at hele opfattelsen vender til det modsatte. Troen skal være absolut, thi tillades den mindste tvivl, føles alt "bundløst" og man er parat til at opgive det hele. Finder man en lille fejl i lærerens undervisning, forkastes han. Hvis "fejlen" er en (virkelig eller indbildt) fejl hos lærerens person ("karaktersfejl") og hans lære dermed forkastes, giver tænkningen en prøve på såvel absolutificering som forveksling af sag og person.

Tydelig er emotionalismens vurdering af formen på bekostning af funktionen, indholdet og meningen. Formen i og måden på hvilket noget fremføres er for den emotionale ofte vigtigere end selve budskabet. En habil forfatter kan bruge ord, der savner fornuftig betydning, også for forfatteren selv, eftersom det mere handler om overførsel af (påvirkning med) følelser end saglig information. Ikke engang forfattere i esoterik har indset risikoen ved at anvende

traditionelle termer som "sans", "sjæl", "ånd", "gud", som af de fleste læsere ufejlbarligt modtages i den indgroede sentimentale-religiøse ånd i stedet for at opfattes som betegnelser på forskellige bestemte bevidsthedstilstande, om hvilke der findes en eksakt kundskab. Når hylozoiken siden for at pointere dette indfører utvetydige termer som 47-, 46-, 45-, og 43-bevidsthed (svarende til "sans" etc.), klager man over at disse er "ubegribelige". Som om man tidligere havde begrebet "gud"!

Det kan konstateres, at emotionalismens tendenser findes hos alle mennesker, om end i forskellig grad, at den er en bestanddel i vor tænkning så længe vi er mennesker. Vi behøver altså ikke udnævne individer til emotionalister, selv om det stort set er tilfældet for dem på emotionalstadiet. Derimod bør vi iagttage os selv bedre, studere vor emotionalisme og lære at blive mindre afhængig af den. Blot med øget selviagttagelse har vi vundet meget. Kan vi siden roligt og metodisk bearbejde vore iagttagelser til almentgyldige erfaringer, omtrent som i det ovenfor anførte, har vi taget lige så mange, betydningsfulde skridt mod befrielse fra de illusioner, som vil fastholde os på det opnåede niveau.

10.3 Identificering og projicering

Den objektive virkelighed udenfor huden på os er ingen illusion, lige modsat hvad visse filosoffer har påstået. Illusioner findes der derimod rigeligt af i vor indre virkelighed. De er vore fejltagte forestillinger om og fejltolkninger af faktiske forhold.

I egenskab af skabninger under evolution er vi ufuldkomne og ukyndige. Er vi nogenlunde bevidste om vor enorme ukyndighed og de store mangler i vor dømmekraft, så forårsager vi betydeligt færre problemer for os selv og andre. Vi er da ikke lige så hurtige til at drage konklusioner om noget vi ikke kan vide noget om.

Et midaldrende par kommer ud fra købmandsbutikken. Hun slæber på to tunge bæreposer. Han bærer en lille ting. Nogen i den omgivende mængde siger noget om "doven slambert, den karl", tilpas højt til at han kan høre det. Det var illusionen der fik stemme og talte. Virkeligheden: Manden har meget dårligt hjerte og er af lægen blevet forbudt at bære tunge ting.

Identificering kan man kalde sådanne indre tilstande, i hvilke vi behandler virkelige hændelser og ting, levende mennesker, som om de var identiske med vore forestillinger om "det typiske" i dem. Sådant kan vi identificere en ny situation med en kedelig hændelse i fortiden, en ny mulighed med en gammel hindring, et nyt levende menneske med den "type" som vore fordomme ser i det (køns-, race-, klassefordomme etc.). Vi identificerer helheden med delen, den handicappede med handicappet, den fejlende med fejlen. Vi identificerer gruppen med et enkelt individ derfra, som vi har truffet og som måske ikke var særlig repræsentativ (sådan er de hele "bundtet" -tænkningen). Vi identificerer det bestående med det tilfældige og dømmet (ud) et menneske på det "første indtryk".

Vi identificerer, fordi vi er ubevidste om vort delsyn. Al syn er delsyn. Delen og det tilfældige kender vi eller tror vi at vi kender. Helheden lærer vi ikke at kende gennem delen. Bliver vi bevidste om at vort syn er et delsyn, kan vi efterhånden holde op med at identificere. Så kan vi studere ydmyghed i stedet.

Under opvækst- og skoleårene får vi indpodet utallige vrangforestillinger på alle livsområder. Har vi rigtige begreber latente fra tidligere liv, kan de gøre sig stadig stærkere gældende med hver ny levealder (14, 21, 28 år) for ved 35 år at genoptage deres mistede dominans. Men det forudsætter at vi lever reflekterende, iagttager os selv og andre, dagligt bearbejder gjorde erfaringer. Sådant som de fleste går gennem livet med mindst mulig eftertanke, bliver illusionerne og fiktionerne indgroede for den inkarnation, som ikke sjældent bliver spildt.

Hvis vi lader vore vrangforestillinger om en bestemt ting blive grundfæstede, bliver vi uimodtagelige for andre beskeder, nye indtryk. Vi kan så ikke længere tage imod det nye for

hvad det er, men projicerer det gamle ovenpå. Så lærer vi ikke noget nyt men ser kun det som vi allerede ved eller tror at vide. De nye indtryk og erfaringer, der havde kunnet vitalisere os med nye friske kræfter og indsigter, bliver magtesløse når vi bestandig lader gamle erindringer og associationer trænge dem ud. Det er sådan vi behandler mere end 95 procent af alle nye indtryk og oplevelser, og dette er forklaringen på, at så meget virker tilvandt, ensformigt, rutinepræget. Vi lever i vor subjektive og døde fortid, ikke i den objektive og levende nutid.

De, der spreder viden om esoterik, må høre mange forskellige slags indvendinger mod denne livskundskab. Fælles for de allerfleste er dog en ting: de bygger på ubevidste projiceringer. Det man tror man kritiserer er egentlig ikke den esoteriske idé som sådan, men ens egen forkerte opfattelse (ofte private kæphest) som man projicerer oven på denne. Denne tendens til projicering forstærkes af det omgivende meningspres og massetendensen til altid at have meninger klar om alting, inden man ved hvad sagen gælder.

At projiceringer i mange tilfælde er uudryddelige, afhænger af at de er blevet vævet ind i stærke følelser – oftest negative, smertefulde.

Nogle eksempler på svære identificeringer og projiceringer.

Pigen som ikke lærte fransk. I skolen havde hun haft en meget ubehagelig lærer i sproget, en sadist. Det blev mange plagsomme oplevelser og ingen nævneværdige kundskaber. Som voksen fik hun flere impulser til at genoptage studierne, men de kvaltes altid. Når hun tog bøgerne frem, tog hun også de gamle minder frem. Hun identificerede den nye (selvvalgte) indlæringsituation med den gamle (påtvungne). Hun projicerede erindringen af smerte over på sit begreb om "fransk". Identificering: fransk = smerte.

Manden der hadede kvinder. Han havde haft uheld med flere relationer i rad. Fejlen lå, som han så det, hos kvinderne, i deres upålidelighed etc. Han begyndte at hade hele kønnet: "sådan er de hele bundtet." Han identificerede alle nye levende kvinder han mødte med sit begreb om "kvinder". Begrebet havde han rendyrket på erindringsbilleder, hvor skuffelse var det fælles træk. Identificering: kvinder = skuffelser.

Drengen der var bange for havet. Han havde engang været med i en frygtelig ulykke på havet. Han havde set kammerater drukne. Aldrig mere ville han rejse med båd. Han afskyede havet. Han identificerede hav og både etc. med sine skræmmende oplevelser. Han projicerede sin skræk på sine begreber om "hav", "både" etc. Identificering: hav, både = skræk.

Hvorfor identificerer vi? Fordi vi har evnen til at genkende, at se ligheder mellem mange forskellige erindringer og oplevelser, så detaljer i det nye minder os om det gamle. Vor evne til at se faktiske forskelle er ikke lige så godt udviklet. Men den er vigtigere. Den leder lidt efter lidt til den indsigt, at de ting som vi identificerer ikke er identiske, at begrebet ikke er virkeligheden, at konklusionen ikke er den iagttagne hændelse.

Vi identificerer fordi vi ikke tænker, ikke reflekterer. Det vi kalder tænkning er i de fleste tilfælde en mekanisk associering til ligheder, ofte kun tilsyneladende eller overfladiske ligheder. Ingen skelnende funktion er da til stede for at påpege: "den her situation er ny, den har faktisk kun få og overfladiske ligheder med den gamle, det meste i den er helt nyt." Manden der hadede kvinder så bare lighederne mellem de nye kvinder han traf og sit helt igennem negative begreb om "kvinder". Forskellene – dvs. de positive egenskaber hos de virkelige kvinder – så han overhovedet ikke eller han rationaliserede dem væk: "undtagelser der bekræfter reglen".

Givetvis projicerer vi ikke kun negative følelser men også positive. Vi lægger glade forventninger ind i nye konkrete situationer, som vi identificerer med vore begreber. Også det kan føre til problemer. Et tragisk eksempel er indmarchen af de røde khmerer i Pnom Penh den 17 april 1975. Hele den cambodjanske hovedstad var i en glædesrus, regeringssoldater og rebeller forbrødredes. Nu skulle der endelig blive fred. Men efter bare nogle timer var alt forvandlet til terror og kaos. Med uhørt brutalitet drev de røde khmerer indbyggerne i landets alle byer ud på landet, hvorved de myrdede alle der gjorde modstand. Man regner med at over

en million mennesker er blevet dræbt under det følgende skrækregime. Menneskene havde identificeret en totalt ny og i grunden ukendt situation med sine begreber om "fred og forsoning", betinget af længselen. De projicerede deres behov for positive følelser over på en oprørsbevægelse, hvis virkelige hensigt de da var totalt uvidende om.

10.4 Bevidsthed om identificering

Vi kan stedse være mere bevidste om at vi identificerer og dermed identificere og projicere mindre. Vi kan dermed undgå mange fejltagelser og lidelser. Vi begynder med at iagttage vore egne og andres identificeringer. Senere sammenfatter vi indsigter:

(1) Den konkrete virkelighed omkring os er uendelig rig på detaljer, egenskaber. Vore begreber om disse konkrete ting udgør begrænsede udsnit, udvælgelser fra det konkrete og er fattig på detaljer og egenskaber.

(2) Virkeligheden findes kun i nuet, er bestandig dynamisk, foranderlig ned til mindste detalje. Kalle₁₉₇₀ er ikke den samme som Kalle₁₉₉₀. Vort begreb om "Kalle" er statisk, stivnet, repræsenterer fortiden og er derfor mere eller mindre forældet.

(3) Den konkrete virkelighed er udtømmelig, ubeskrivelig, usigelig i den mening, at hvad vi end siger om den (vor beskrivelse er begreb), så er det ikke alt. Begrebet er udtømmeligt, beskriveligt, sigeligt. Terrænet kan ikke beskrives udtømmende, det kan derimod kortes.

(4) Virkeligheden består af individuelle ting og hændelser, der alle er absolut unikke og egenartede. Ligheder findes rigtignok imellem dem, og vigtige ligheder. Men ligheder er ikke identiteter. Stol₁ ligner men er ikke stol₂, stol₂ ligner men er ikke stol₃ etc. Alle konkrete stole_{1,2,3,...} går det ikke at sidde på, en del er ødelagte.

I vort begreb om "stol" har vi ureflekteret lagt egenskaben ind "går at sidde på". Men hvis vi identificerer de konkrete stole_{1,2,3,...} med begrebet "stol" hvilket vi gør når vi ikke iagttager virkeligheden og reflekterer men kun mekanisk associerer, forsøger vi at sætte os på begrebet og kommer i pludselig, hård kontakt med gulvet, når den virkelige stol ikke holder hvad begrebet lover.

(5) Faktiske forskelle er mindst lige så vigtige som tænkte ligheder.

(6) De konkrete individuelle ting (stol_{1,2,3,...}) er altid uforudsigelige på en vis måde. De fortsætter med at eksistere ind i fremtiden. De skal undersøges hver og en for sig og bør ikke tages for givet. Vore begreber derimod er formet en gang for alle i det forgangne.

10.5 Ikke-identificering

Når vi har indset at vi identificerer, kan vi begynde at skole os i ikke-identificering. Vi har lært at sagen, mennesket, hændelsen ikke er identiske med vore indtryk af dem, ikke er identiske med vore begreber, tanker eller ord om dem. Nu tænker vi videre: Hvad vi end kan se af sagen etc., handler det ikke om hele dens virkelighed; hvad vi end kan sige og tænke om mennesket etc., berører det kun en yderst lille del af alle dets egenskaber, dets udtømmelige virkelighed. Vi holder opmærksomheden på dette faktum et øjeblik. Derefter iagttager vi den objektive virkelighed – sagen eller mennesket – og tier. Når vi derefter åbner munden, holder vi opmærksomheden på hvad vi siger, er bevidste om at hvad vi end siger, er ordene og tankerne ikke denne virkelighed.

Læg nu mærke til, at denne indsigt ikke er nogen variant af illusionsfilosofien, der siger at vi ikke opfatter nogen objektiv virkelighed, at opfattelsen udelukkende er et subjektivt fænomen. Vor indsigt handler i stedet om hvordan vi opfatter den objektive virkelighed, hvor subjektiv vor opfattelse er. Det er den emotionale tænkning, der opfatter verden kun gennem identiteter og modsætninger. Den udgik naivt fra identitet mellem bevidsthed og genstand: alt hvad der findes i bevidstheden findes også i genstanden, og omvendt. Med eftertanke (filosofi etc.) kunne man lære at bevidsthed og genstand ikke er identiske. Ifølge den filosofiske

(tovejs) tænkning kunne ikke-identitet kun betyde modsætningen til identitet: intet der findes i bevidstheden findes i genstanden og omvendt, hvilket meget rigtigt ville indebære, at vi ingenting kunne opfatte af omverdenen.

Erfaringen viser at ordene "alt" og "intet" sjældent giver en eksakt beskrivelse af de virkelige forhold. "Noget" er oftest et bedre alternativ. Bevidsthed om identificering er samtidig indsigt om ikke-identitet og ikke-modsætning. De to ubrugelige kategorier identitet og modsætning opgives. I stedet indføres den altid brugbare kategori relation: noget der findes i bevidstheden findes også i genstanden, og omvendt; noget af terrænet findes i kortet etc.

Med begrebet relation i vor bevidsthed kan vi altid spørge os selv: Hvad findes der for relation mellem min subjektive opfattelse og den objektive virkelighed, mellem min vurdering af et menneske f. eks. og det virkelige menneske?

"Noget af mennesket opfatter jeg, men ikke alt."

"Noget i min opfattelse er rigtig, men ikke alt."

Ind imellem er dette "noget" større, ind imellem mindre.

Vi burde oftere spørge os selv: Hvad findes der for relation mellem opfattelse og virkelighed, mellem abstrakt og konkret, i vort billede af hændelsesforløbet, andre mennesker og os selv?

Eksempel på forskellige slags relationer (hverken identiteter eller modsætninger):

Individ er ikke kollektiv ("nogen er ikke alle"). Kun fordi jeg er blevet skuffet over en advokat, en kvinde (mand), en indisk guru etc. engang, så betyder det ikke at "sådan er advokaterne" etc.

Enkelte tilfælde er ikke hele processen ("nogen gang er ikke altid"). Første og eneste gang jeg traf Pelle var han ubehagelig. Det betyder ikke at han er sådan hele tiden.

Min reaktion på et menneske er ikke mennesket. Mine følelser, formodninger, konklusioner, psykologiseringer om andre har alt for ofte mere sin begrundelse i mine begær efter at hævde mig, retfærdiggøre mine egne handlinger og indstilling etc. end i medmenneskene selv.

Side er ikke helhed. "Jeg er mislykket." Men tænker jeg efter, bør jeg indse, at det mislykkede kun er en side af mine mange sider, at jeg også har bedre sider. Det er ikke mig der er mislykket men noget jeg gjorde der var mislykket. "Jeg" er ikke identisk med det mislykkede. Så ville jeg ikke være misfornøjet med det og stræbe efter forbedring.

10.6 Tovejs- og flervejstænkning

Emotionaliteten er tovejs. Den svinger mellem modsætninger: attraktion – repulsion. Det mentale er i evolutionen blevet aktiveret gennem det emotionale. Begge de laveste arter af tænkning, konklusions- og principtænkningen (47:6,7), evner ikke at frigøre sig fra sin emotionale oprindelse. De er emotionalt dominerede og motiverede.

Derfor er disse arter af tænkning også tovejs. De bruger modsætninger, som helst gøres absolutte. De har svært ved at finde et fast punkt for betragtning i et leje mellem yderlighederne alt-intet, 100-0 procent, hvidt-sort etc. Med aktiveringen af perspektivtænkningen (47:5) frigør tanken sig fra afhængigheden af følelsen og forlader dermed modsætningstænkningen.

Tovejstænkningen har formet sproget med dets typiske modsætningspar. Selv når tænkningen hos enkelte individer hæver sig over tovejsmetoden, tvinges de til at bruge de gængse sproglige udtryksformer og fristes dermed til at acceptere modsætningerne som absolutte og væsentlige: vandet er enten varmt eller koldt, vi enten elsker eller hader, ved eller er ukyndige, er feje eller modige etc.

Virkelighedens hændelser kan sjældent beskrives som hinandens modsætninger. Vi tilpasser os selv og vor tænkning bedre til virkeligheden, når vi forlader alt-eller-intet kategorierne og dels indfører gradueringer og modifikationer; i sproget bruger ord som

"delvis", "næsten", "normalt", "sjældent", "i visse tilfælde" etc.; dels ræsonnerer i proportioner (f. eks. procent); dels sammenligner, relaterer ("A er varmere end B men koldere end C"); dels indser at "samme sag" (et og samme ord f. eks.) ikke indebærer eksakt det samme i hver sammenhæng: for eksempel kan et menneske af selvisk motiv udføre "samme handling" som et andet udfører af uselvisk motiv. Alt dette er eksempler på flervejstænkning.

Flervejstænkningen er ikke-udelukkende (ikke-absolutificerende). Den tovejs emotionale tænkning har en tydelig tendens til at udelukke et for at fremhæve noget andet, at konstruere modsætninger der ikke findes i virkeligheden. Et eksempel er når man kritiserer teoretiske studier (f. eks. af den esoteriske verdensanskuelse) med henvisning til at "vi i stedet burde forsøge at løse menneskehedens praktiske problemer". Som om det ene arbejde udelukkede det andet eller stjal kraft fra det. Tværtimod beriger de hinanden. Et andet eksempel er når mennesket i evolutionen (som regel på kulturstadiet) "opdager" bevidsthedsaspektet, indser at det er i dette at livets virkelige værdier findes etc. og så straks er parat til at kalde "ånden" for den eneste virkelighed og materien for illusion. Det er som om tanken, i disse tidlige faser af sin udvikling, ikke kunne holde et nyfundet begreb fast på anden måde end gennem at stille det i absolut modsætning til noget allerede kendt.

Flervejstænkning er indsigt om at der findes "uendeligt mange" tilstande mellem de to yderligheder, som vore tilvante modsætningspar byder os at tro på og rette os efter. Det er det aspekt af perspektivtænkningen, der mere alment er lettest at forstå, om end ikke så let at anvende. Hvor normalt er det ikke, når vi har noget vigtigt at udføre for en anden, at vi handler i største hast men får den beroligende besked at "der er ingen grund til panik", hvorpå vi slapper fuldstændig af og udskyder ærindet til næste måned – som om det alligevel ikke stadigvæk var vigtigt? Sammenlign også hvordan man ved beskeden om alvorlige miljøproblemer svinger fra stærk uro over til ligegyldighed, når alarmer viser sig noget (men også kun noget!) overdrevet.

Flervejstænkning forstår, at sprogets ord er højst mangelfulde redskaber for tankens udtryk, at få ord har en eksakt betydning, at man derfor altid må finde ud af den tilsigtede mening i hvert enkelt sammenhæng. Tovejstænkningen tenderer at fæstne sig ved formen, det sproglige udtryk. Den finder derfor ofte modsigelser (paradokser) mellem udtalelser, hvor samme ord er anvendt (flervejs) med forskellige betydninger.

I esoteriken opfordres vi til dels "at glemme os selv, vor latterlige ubetydelighed" dels at "udøve selverindring, at huske på hvem vi er og hvor vi er på vej hen". Dette er et udmærket eksempel på et paradoks som principstænkningen har svært ved at smelte. Paradokset opløses ved indsigt, at ordet "selv" ikke sigter til samme ting i begge sætninger, men at det første er det "falske selv", den forgængelige personlighed og det andet er det "virkelige jeg", monadens selvbevidsthed.

Esoteriken vrimler af lignende paradokser for principstænkningen. Dette fordi livskundskaben handler om virkeligheder, som de fleste mennesker endnu har meget lidt egen erfaring fra, hvorfor sproget endnu savner præcise alment begribelige ord for disse ting.

Flervejstænkningen tager særskilt hensyn til tidsfaktoren eller det dynamiske aspekt. Det der gælder på et vist tidspunkt, i en vis situation, behøver ikke at gælde ved noget andet: "Sig ikke at Cæsar er tapper. Sig at han var tapper i den og den situation." Emotionaltænkningen har en alvorlig tendens til at nægte at indse, hvordan forandringens lov råder over alle ting. Når den en gang har fattet noget, tilegnet sig en synsmåde, vil det for altid sidde urokkeligt fast. Det værste eksempel er folks blinde tro på såkaldte hellige skrifter. At de gav nyttige og tilmed nødvendige leveregler for beduiner 1500 år f. Kr. medfører ikke, at de har gyldighed for vor tids mennesker.

"Man skal ikke generalisere", hedder det jo. Men det de fleste kalder generaliseringer er ikke sådanne, men absolutificeringer eller i det mindste opfattes som sådanne: jyder er prangere, finner drikker etc. (underforstået: "alle er, gør det"). Meningen med generalisering

er dog at give et omdømme der gælder i almindelighed, for det meste eller de fleste, i bevidsthed om at meget havner udenfor generaliseringens gyldighed (såkaldte undtagelser der bekræfter reglen). Man bør generalisere kun når man ved hvorfor man netop i dette tilfælde kan gøre det. De fleste generaliseringer er grundløse og ufornuftige. Fornuftig generalisering hører til flervejs perspektivtænkning. Det er typisk for principtænkningen at misforstå en sådan generalisering som tovejs absolutificering (alt-eller-intet-udsagn) og derfor tror at kunne modbevise den ved at påpege mindre betydningsfulde undtagelser fra reglen.

Rigtig generalisering: "Middelalderen var (i det hele taget) en mørk tid for Europa." Principtænkningen "modbeviser": "Middelalderen var slet ikke mørk, tænk bare på...." og så opregner man et fåtal lysspredere, som naturligvis blev forfulgt eller henrettet.

Ingen ørken uden oaser. At man kan påvise oaser betyder altså ikke, at ørkenen ikke skulle være ørken.

Principtænkningen tror at "mørke altid er mørke", det vil sige hundred procent. Kan man finde den mindste stribe lys i det, tenderer man at slå om til at anse "slet ikke mørke".

10.7 Relativitet

Ligesom det højere emotionale oplever følelsen af altings enhed, så opnår det højere mentale indsigten om altings enhed.

Relativitet er indsigten om at ingenting i virkeligheden findes isoleret eller eksisterer som noget for sig selv men kun i sammenhæng med andre ting og i gensidig påvirkning (vekselvirkning). Det er relationerne mellem tingene, der er det væsentlige i tilværelsen. Og af relationerne er de uforanderlige de konstante relationer vigtigst. Dem kalder vi love. Den tænkning, der altid tager hensyn til relationerne, stræber efter at se tingene i deres sammenhæng med den omgivende større helhed, stadig større helheder, er et aspekt af perspektivtænkningen.

Så længe vi bevæger os i principtænkningen, har vi tendens til at se hvert begreb der eksisterer i vor bevidsthed som isoleret fra andre begreber, uden klar sammenhæng med andre begreber. Perspektivtænkningen forstår at de virkelige ting, som begreberne står for, altid er "relative", dvs. indgår i videre sammenhæng med andre ting. Principtænkningen er derimod tilbøjelig til at forveksle (identificere) begreber med virkelighed og betragte virkelige ting som om de var absolutte, isolerede fænomener.

Principtænkningen kan ræsonnere om tid og rum, årsag og virkning, materie og bevidsthed som om virkeligheden bagved disse ord og begreber bestod af "tid", "rum", "årsag" etc. ligesom andre byggeelementer.

Perspektivtænkeren indser, at virkeligheden er en udelelig enhed af materie-bevidsthed-bevægelse, hvoraf tid-rum etc. ikke kan adskilles, men er den bevidste dynamiske materies "måde at være til". Lige så lidt kan man adskille "årsag" og "virkning" i virkeligheden. Hvis man ved bedømmelsen af et bestemt hændelsesforløb ensidigt opfatter visse kræfter og energier som "årsager" og andre som "virkninger", må man snart revidere sit syn. Thi de "årsagende" energier kan ikke undgå at blive påvirket af forholdene de påvirker, og så opstår i virkeligheden et system af sammensat vekselvirkning.

Tilsvarende gælder opfattelsen af subjekt og objekt i eksempelvis psykologi og pædagogik. Perspektivtænkningen ser ikke læreren blot som undervisningens subjekt og eleven som blot dens objekt. Læreren lærer selv gennem at undervise og gør det gennem sine elever. Gør han ikke det er han ikke længere lærer. Alle er både subjekt og objekt.

Endnu et eksempel. "Kundskab" opfattes af principtænkningen som absolut: rigtig opfattelse af virkeligheden. Men når vi studerer hvordan kundskab fungerer konkret, indser vi at den er en relationssag og ikke noget absolut. Kundskab er en relation mellem den som opfatter og den virkelighed som kundskaben gøres til genstand for, dog ikke hvilken som helst relation, men relationen af korrekt opfattelse. Atter igen er "korrekt opfattelse" ikke noget

absolut. Forskellige subjekter, forskellige mennesker har forskellige evner til opfattelse. Der findes for enhver en øvre grænse for forståelse, en grænse som er forskellig for alle. Det som er kundskab for et menneske er det ikke for et andet. Det det ikke begriber bliver ingen kundskab for det, det det misforstår bliver til det modsatte af kundskab (fiktion) for det. Nogle år eller inkarnationer senere kan det som forekom det som galskab give revolutionerende indsigt

Vurderinger er en slags begreber. Principtænkningen anvender også dem isoleret, uden at se tingene de hentyder til i sammenhæng med deres omgivende helhed. Lederne for den med masseødelæggelsesvåben udrustede supermagt ser den "nationale sikkerhed" som en absolut værdi, som derfor må sikres for enhver pris, også på bekostning af de i virkeligheden overordnede værdier – menneskehedens og hele planetens overlevelse – som hver national værdi må underordnes.

Værdier er vi specielt tilbøjelige til at gøre absolutte, da de er forankrede i følelser af for eller imod, og følelsen er umålelig. Det som er godt for os i en bestemt fase i vor udvikling, tror vi er godt for alle. Eksempel på dette er visse orientalske meditationsskoler, som nu får øget tilslutning i vest. De vil alle lære "det vesterlandske mennesket" at meditere – alle mennesker og ifølge samme metode. De er ukyndige om at mennesker står på forskellige stadier, at de alle har forskellige forudsætninger og behov. De forstår ikke visdommen i det gamle ordsprog: "det som er næring for et menneske er gift for et andet". Konkret indebærer det at meditation altid skal individualiseres, så at den bliver helt forskellig for de forskellige behov. For mange er den bedste meditation (bedste aktiveringsmetode) ingen meditation i det hele taget, nemlig for dem som allerede er alt for indadvendte, tenderer at flygte fra virkeligheden. Deres "meditation" bør alene være intensivt arbejde og bevidsthed i det fysiske.

Det bør tilføjes at behov og begær (ønskemål) ikke er samme sag. Det har den eksoteriske psykologi ikke indset og kan heller ikke indse. Begær er subjektive og går ofte imod livslovene. Behov er objektive og er betinget af udviklings- og skæbnelovens faktorer. Det meste af det vi begærer behøver vi ikke. Meget af det vi egentlig behøver spørger vi ikke efter.

Mange nybegyndere i esoterik omfatter den nye interesse mest emotionalt, hvilket er uundgåeligt, indtil de har lært mere. Ofte vil de prøve at få venner og bekendte til at studere "disse fantastiske bøger" uden forståelse for, at esoterik ikke er noget der i sig selv er godt og egnet for alle. Perspektivtænkningen ser også anderledes på sagen. Den forstår at sætte udbredelsen af esoterik ind i en større sammenhæng: at fremme menneskehedens evolution. Konkret indebærer dette, at menneskene opfostres til større ansvarstagen, dybere medfølelse, større selvstændighed i følelse og tanke, højere grad af selvaktivitet, mere kritisk tænkning. Desværre viser det sig, at esoterik i hænderne på umodne får direkte modsat effekt end den beregnede og styrker uønskede tendenser som virkelighedsflugt, ansvarsløshed, frelsningsegoisme, autoritetstro, godtroenhed etc., alt under påberåbelse af "esoteriske principper" man troede at have indhentet ved at misforstå løsrevne oplysninger i esoterisk litteratur. Hvis esoterik bliver en absolut værdi, revet ud af sin større evolutionssammenhæng, vil det ufejlbarligt komme til at modvirke sit egentlige sigte.

Perspektivtænkningen indser at mange værdier indgår som delværdier i højere, overordnede og derfor vigtigere værdier. De lavere værdier har derfor berettigelse kun så længe de ikke modvirker de højere værdier. Livslovene angiver grænserne for hvad der skal værnes, kan tillades og skal modvirkes. Hensynet til helhedens bedste er ledestjernen.

Eksempel herpå er nationalisme, humanisme og globalisme, som i nævnte rækkefølge danner en serie stadig højere værdier, et værdihierarki. Nationalisme er noget godt og rigtigt som udtryk for folkegruppens egenart. Men når den kommer i konflikt med den nærmeste overordnede værdi, hele menneskehedens vel, humanismens ideal, skal nationalismen bremses. Humanismen er alligevel ikke nogen absolut værdi. Thi den må indordnes som en del af den endnu højere værdi, alt levendes vel på vor planet, globalismens ideal. En

humanisme der lader menneskeheden leve højt på bekostning af øvrigt biologisk liv viser sig falsk og i længden uholdbar.

På tilsvarende måde indordner perspektivtænkeren sine vurderinger i hierarkiske systemer, og får derved stor hjælp af sin indsigt om livslovene.

Yderligere eksempel. Mange pacifister ser drab som et absolut onde, der under ingen omstændigheder kan tillades. Angreb og forsvar er lige forkasteligt. En nation skal altså modstandsløst acceptere andre staters aggression. Det eneste væsentlige er at "menneskeliv ikke går til spilde" (som om de kunne gøre det!). Nationen har at finde sig i okkupation, terror, indførelse af livs- og kundskabsfjendtlige ideologier, alt der hæmmer evolutionen.

Perspektivtænkeren har et andet syn på dette. Fysisk liv, liv i en organisme, ser han ikke som nogen absolut værdi men en relativ: en værdi i den grad at den indebærer mulighed for fortsat evolution. Størst mulige frihed (også frihed fra frygt) og selvbestemmelse – for individet såvel som for nationen – er nødvendig for evolutionen. Derfor er det altid berettiget at ofre fysisk liv, hvis bevidsthedslivet ikke kan sikres på anden måde. Ifølge frihedsloven har man desuden altid ret (og pligt!) til at værne sin frihed mod uretmæssig indtrængen, og den der afstår fra den ret bidrager med sin passivitet til at det onde forstærker sin magt i verden.

Hvordan arbejder man så for at gøre sin tænkning mindre absolutificerende og mere relativiserende?

Fremfor alt ved at være opmærksom på relationer. Studere hvordan "samme sag" fungerer forskelligt i forskellige sammenhænge og, omvendt, hvordan forskellige sager opfylder "samme" funktion. Man opsøger og studerer den større sammenhæng, det stadig større væv af relationer, som hver enkelt ting altid fungerer i. Man stirrer ikke på sine absolutte begreber og grubler over deres modsigelser af hinanden, thi det er som at jage spøgelser, men går i stedet til de konkrete virkeligheder, der altid er uden modsigelser i deres relationer. Man kan tænke på at det der forekommer at være en "modsætning" til noget ikke behøver være det men kan være dets større sammenhæng.

Et eksempel på dette er hvordan videnskaben først modarbejder nye synsmåder under påskud af at de er skadelige for forskningen men senere accepterer dem som et videre og rigtigere syn på samme sag. Einsteins fysik sås først som en modsætning til Newtons men indsås senere at være en mere almengyldig formulering, indenfor hvilken Newtons fysik kunne fortsætte med at trives som en specialisering.

Når man studerer årsager og virkninger, husker man, at der aldrig er kun en årsag til et bestemt resultat og at en bestemt årsag aldrig har kun en virkning, men at en sådan forenklet synsmåde beror på forveksling af begreb og virkelighed.

For at give et eksempel: "Dette porcelæn revner ufejlbarligt, hvis man vasker det i skoldhed vand." Men hvis porcelænet ligger der og er revnet, betyder det ikke uden videre at nogen vaskede det uforsigtigt.

Ovenstående tekst udgør afdeling Ti af *Forklaringen* af Lars Adelskogh.

Oversættelse: Lis Poulsen og Kjeld Steffensen

Copyright © 1999 Forlaget Esoterika